

ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

УДК338.434:631.11
JEL: A23,O47,Q14

ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИХ КОМПОНЕНТІВ МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Лизак Михайло Петрович

аспірант

Львівський національний аграрний університет (м. Дубляни, Україна)

ORCID: 0000-0001-8902-812X

380964610297lm@gmail.com

Метою дослідження є визначення структурно-функціональних компонентів механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. Дана тема є актуальною, оскільки аграрний сектор економіки України формує основну масу валютної виручки для країни, яка впливає на валютний курс і, відповідно, на купівельну спроможність громадян. А правильне визначення структурно-функціональних компонентів механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств неодмінно призведе до поліпшення цих результатів. У роботі використано такі методи: систематизації та узагальнення – під час дослідження теоретичних поглядів науковців щодо поняття «механізм», абстрактно-логічний метод – для визначення структурно-функціональних компонентів механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. Проаналізовано теоретичні засади механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. Виявлено, що поняття «механізм» має складну ієрархічну будову й є сукупністю низки компонентів. З'ясовано, що механізм формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств можна позиціонувати через призму концептуальних засад, що складаються з таких структурно-функціональних компонентів, як інституційно-регламентний базис, організаційно-управлінська підсистема, аналітично-моніторинговий апарат та виробничо-технологічний блок. Установлено, що механізм формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарського підприємства є невід'ємним структурним елементом налагодження його ефективних виробничо-господарських бізнес-процесів, який у системній взаємодії з іншими управлінськими сегментами підприємства (система менеджменту, кадрове забезпечення, маркетингова політика, збутова діяльність тощо) визначає динамічні параметри конкурентоспроможності підприємства та перспективи його розвитку на аграрному ринку.

Ключові слова: механізм, фінансово-економічні результати, інституційно-регламентний базис, організаційно-управлінська підсистема, аналітично-моніторинговий апарат, виробничо-технологічний блок.

DOI: <https://doi.org/10.32845/bsnau.2021.4.5>

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Налагодження ефективності та керованості процесу формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств потребує проєктування та імплементації відповідного механізму забезпечення організаційно-економічної та управлінської підтримки розвитку стратегічних фінансово-економічних бізнес-процесів цих підприємств. Цільовий механізм покликаний забезпечити узгодження управлінських впливів у процесі формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарського підприємства на засадах раціонального використання його наявного природно-ресурсного потенціалу та структуризації інтересів між суб'єктами сполучного ланцюга створення доданої вартості в системі міжгосподарських горизонтально-вертикальних відносин аграрного сектору економіки. Таким чином, механізм формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств вимагає реалізації системної, послідовної тактико-оперативної підтримки

проєктування його структурно-функціональних компонентів та забезпечення злагодженості їхньої роботи безпосередньо в процесі виконання покладених на них функцій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питання визначення механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств приділило увагу багато науковців, серед яких: Н. Бакаренко (розкрито сутнісно-структурну характеристику дефініції «фінансово-економічний механізм управління діяльністю підприємства») [1], Ю. Лузан (висвітлено організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України) [2], А. Літвінов та С. Капалан (визначили сутність та складники організаційно-економічного механізму управління підприємством в умовах інноваційного розвитку) [3], М. Пархомиць і В. Гудак (розкрили організаційно-економічний механізм забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств) [4], О. Івашко (показано концептуальні основи фінансового

механізму) [5], Н. Метеленко та О. Шульга (концептуалізовано поняття «фінансовий механізм») [6].

Попри те, що дослідженню питання визначення механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств приділило увагу багато науковців, недостатньо уваги приділено такому важливому питанню в контексті визначення структурно-функціональних компонентів цього ж механізму. Це питання заслуговує на увагу, оскільки воно матиме важливий вплив на підсумок формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Формування цілей статті. Метою дослідження є визначення структурно-функціональних компонентів механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Методи дослідження. У дослідженні використано такі методи: систематизації та узагальнення – під час дослідження теоретичних поглядів науковців щодо поняття «механізм», абстрактно-логічний метод – для визначення структурно-функціональних компонентів механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Результати дослідження. Визначення концептуальних засад механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств передбачає доцільність ідентифікації його теоретико-змістовних характеристик. Поняття «механізм» (у перекладі з грецької мови – зброя, знаряддя, споруда) достатньо широко використовується в різних сферах суспільно-економічного життя (природничій, технічній, гуманітарній тощо). Своєю чергою, в економічній науці категорія «механізм» тлумачиться як інструментарій, що визначає параметри впорядкованості конкретних дій [1, с. 78]. Механізм у системі економічних відносин є способом забезпечення реалізації вимог об'єктивних законів у ході господарської діяльності. Він визначає параметри організації економічних взаємовідносин, структуруючи діяльність і поведінку суб'єктів господарювання у сегменті досягнення поставлених цілей. Механізм агрегується з низки комплексних компонентів політичного, ідеологічного, морально-етичного, правового та іншого характеру. Природа механізму впливає з економічних інтересів різних соціальних верств населення як однієї з основних форм прояву виробничих відносин і забезпечення ресурсного базису для забезпечення соціально-економічних трансформації та розвитку суспільства [2, с. 12–13].

Економічна енциклопедія містить таке визначення терміна «механізм»: «Це система основних форм, методів і важелів використання економічних законів, вирішення суперечностей суспільного способу виробництва, реалізації власності, а також усебічного розвитку людини й узгодження її інтересів з інтересами колективу, класу, суспільства. Він формується за взаємодії окремих ланок, сторін, таких елементів економічної системи, як продуктивні сили, техніко-економічні й організаційно-економічні та виробничі відносини (або відносини економічної власності)» [7].

Науковці А. Літвінов та С. Капталан під поняттям «механізм» у системі економічних відносин розуміють цілісну сукупність організаційно-економічних елементів впливу на економічні інтереси суб'єкта господарювання, що враховує особливості його зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування. Стратегічним економічним інтересом господарюючого суб'єкта автори виділяють задоволення потреб ринку, на основі чого підприємство формує ресурсний базис для отримання прибутку й становлення процесів розширеного відтворення. Зовнішніми елементами впливу на економічні інтереси підприємства, крім параметрів попиту на ринку, науковці визначають конкурентне середовище, особливості ресурсних ринків, макроекономічні компоненти господарювання, тоді як під внутрішніми елементами впливу на економічні інтереси – сформовану сукупність факторів-ресурсів ведення підприємницької діяльності [3, с. 62].

На думку ж таких науковців, як М. Пархомець і В. Гудак, під механізмом формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств слід розуміти систему елементів організації, пошуку й мобілізації доходів і відповідних їм економічних інструментів, поєднання яких дає змогу досягти стратегічної мети – надходження необхідних фінансово-економічних ресурсів для здійснення розширеного виробництва [4, с. 21].

Механізм формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств має складну ієрархічну будову, що передбачає його агрегацію з таких структурно-функціональних компонентів, як інституційно-регламентний базис, організаційно-управлінська підсистема, аналітично-моніторинговий апарат і виробничо-технологічний блок.

Інституційно-регламентний базис механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств визначає нормативно-правову основу формалізації фундаментальних засад організації їхніх стратегічних бізнес-процесів у сфері фінансово-економічної діяльності. Ядром цього структурно-функціонального компоненту механізму є інституції. Основоположник інституційної теорії Д. Норт визначає інституції як сформовані правила гри у суспільстві, що структурують людські інтереси і стимули в процесі соціально-економічного обміну. Інституції забезпечують господарські процеси основною структурою, за допомогою якої формується узгоджений порядок дій і мінімізується невизначеність параметрів господарювання. Інституції поділяють на формальні, що закріплені в нормативно-правових актах і передбачають обов'язковість дотримання, і неформальні, що агрегуються на основі сукупності норм соціально-психологічного характеру. Своєю чергою, сукупність формальних і неформальних інститутів створює систему виробничих і суспільних відносин [8]. Чим вищий рівень досконалості інституційного середовища, тим потужнішим є вплив на прийняття управлінських рішень формальних інститутів, і навпаки. Своєю чергою, зменшення ролі неформальних інститутів на прийняття управлінських рішень

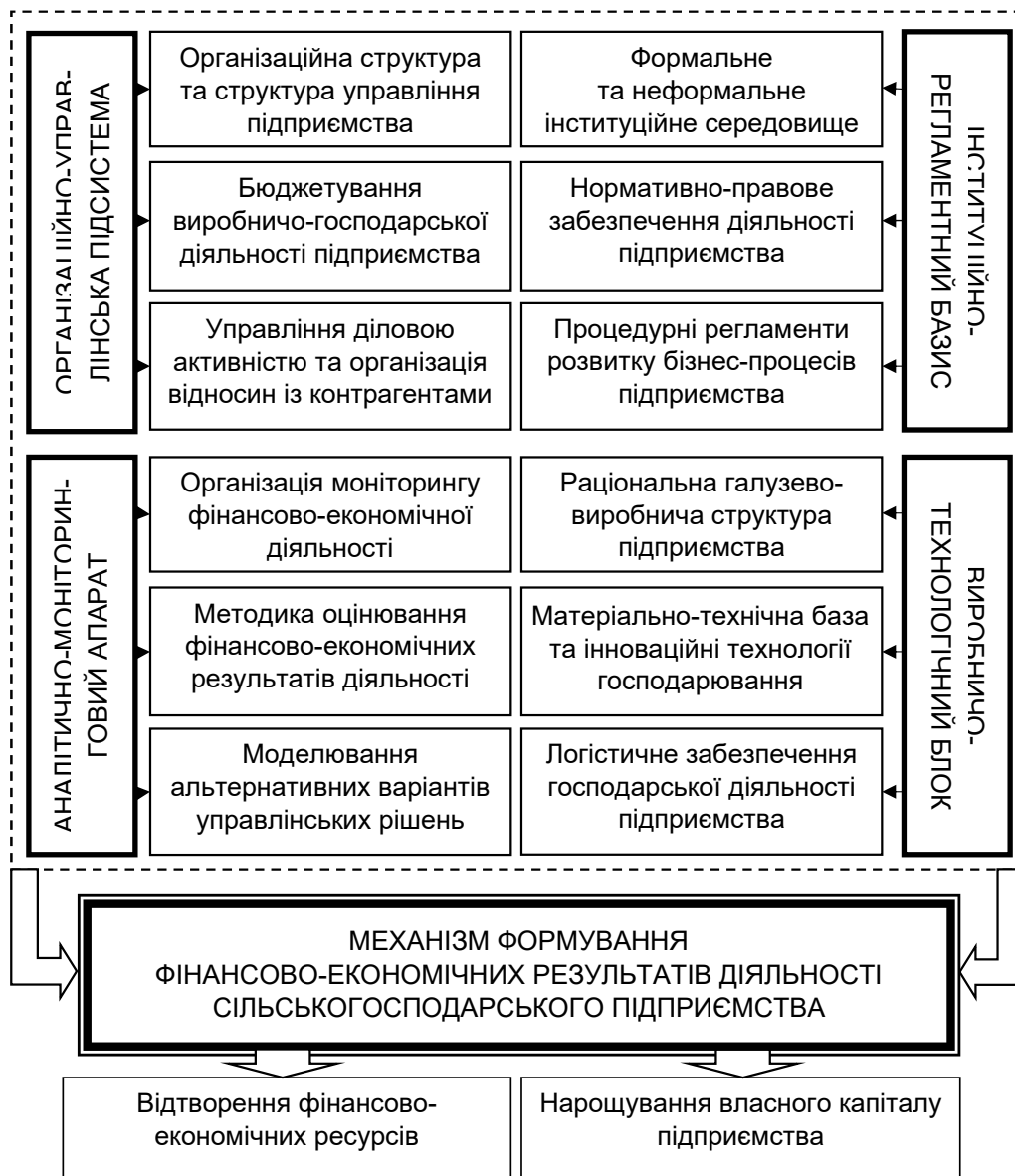
зумовлює мінімізацію розміру трансакційних витрат сільськогосподарського підприємства та підвищення рівня соціальної справедливості під час розподілу його фінансово-економічних ресурсів у процесі господарювання. Інституційно-регламентний базис механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарського підприємства мінімізує параметри невизначеності прийняття управлінських рішень, що забезпечує системну координацію дій його організаційно-структурних підрозділів у процесі господарювання, зменшує ризики виникнення конфлікту інтересів і протиріч між працівниками підприємства та формує нормативно-правовий базис вирішення соціально-економічних протиріч.

Концептуальні основи розподілу повноважень, обов'язків і відповідальності між працівниками та підрозділами сільськогосподарського підприємства призначена визначати організаційно-управлінська підсистема механізму формування його фінансово-економічних результатів діяльності. Ця структурно-функціональна компонента цільового механізму формує кількісні та якісні параметри ефективності функціонування кадрового персоналу, визначає взаємовідносини між менеджерами і підлеглими, формує оптимальне співвідношення структури управлінського персоналу й рядових працівників [9, с. 619]. Функціонування організаційно-управлінської підсистеми підприємства спрямоване на планування, регулювання та концентрацію виробничо-господарських процесів; формування ресурсних резервів і запасів підприємства; забезпечення його динамічної конкурентоспроможності на ринку; побудову комунікацій матеріальних і нематеріальних потоків у розрізі внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства [10, с. 147]. Організаційно-управлінська підсистема механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств спрямована на побудову раціональних підходів до використання та розподілу фінансово-економічних ресурсів, бюджетування господарської діяльності, створення фондів накопичення та відтворення фінансово-економічних ресурсів, реалізацію інвестиційно-інноваційних проєктів сільськогосподарських підприємств, налагодження координованої взаємодії між працівниками та структурно-організаційними підрозділами в процесі господарювання, формування ефективних взаємовідносин і розрахунків із контрагентами підприємства, узгодження фінансово-економічних інтересів між керівниками й працівниками структурних підрозділів у контексті забезпечення можливості якісного виконання покладених на них функцій, створення передумов для підтримки належного рівня ліквідності та платоспроможності сільськогосподарського підприємства, мінімізації ризиків виникнення потенційних зловживань у ході використання фінансово-економічних ресурсів.

Забезпеченню належного рівня інформаційно-консультативної підтримки прийняття управлінських рішень відведена роль аналітично-моніторингового апарату механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств. Ефективність моніторингових та аналітичних процедур

визначається параметрами використання регулюючих дій, що спрямовані на усунення відхилень, збоїв і недоліків, що включає здійснення періодичного порівняльного аналізу відповідності фактичних результатів діяльності прийнятим стратегічним цілям підприємства [11, с. 107]. Аналітично-моніторинговий апарат механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств забезпечує виконання таких завдань: 1) організація постійного збору, систематизації та зберігання інформаційних даних щодо ефективності фінансово-економічних бізнес-процесів підприємства, у тому числі на засадах верифікації джерел отримання інформації, перевірки її достовірності та об'єктивності; 2) аналізування інформаційних даних, установлення істотних взаємозв'язків та взаємозалежностей між детермінантами формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарського підприємства; 3) проведення розрахункових процедур у розрізі показників ефективності фінансово-економічної діяльності, ліквідності та платоспроможності, прибутковості та рентабельності, ділової активності тощо; 4) установлення критичних відхилень між фактичними та плановими фінансово-економічними результатами діяльності підприємства, а також виявлення релевантних причин виникнення таких відхилень; 4) вироблення альтернативних варіантів управлінських рішень щодо подолання структурних недоліків процесу формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Виробничо-технологічний блок механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарського підприємства є основним інструментом трансформації параметрів ефективності його виробничо-господарських бізнес-процесів у підсумкові фінансово-економічні результати. Функціонування цього блоку полягає у налагодженні ефективних процесів використання наявного природно-ресурсного потенціалу підприємства на засадах використання досягнень науково-технічного прогресу. Виробничо-технологічний блок механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств агрегується з наявної матеріально-технічної бази господарювання, доступних інноваційних технологій організації виробничо-господарських процесів, адекватного логістичного забезпечення діяльності підприємства. Усе це в сукупності через імплементацію дієвих управлінських впливів та інструментів менеджменту трансформується у формалізацію раціональної галузево-виробничої структури сільськогосподарського підприємства, екологізацію процесів аграрного виробництва, підвищення продуктивності праці кадрового персоналу, поліпшення ефективності використання сільськогосподарських угідь та мінімізацію розміру витрат на формування собівартості одиниці продукції. Такі передумови забезпечують диверсифікацію ринків збуту продукції сільськогосподарського підприємства та зміцнення його конкурентних позицій на аграрному ринку, що трансформуються у нарощування масштабів формування фінансово-економічних результатів діяльності цього підприємства.

Рис. 1. Агрегована структурно-функціональна будова механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарського підприємства

Джерело: власна розробка

Агреговану структурно-функціональну будову механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарського підприємства представлено на рис. 1.

Таким чином, механізм формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств можна позиціонувати через призму таких концептуальних засад, як: 1) сукупність форм, методів і способів організації фінансово-економічної діяльності підприємства, функціонування яких спрямоване на забезпечення ресурсної підтримки розвитку процесів його розширеного відтворення; 2) організаційно-економічний інструментарій структуризації фінансово-економічних інтересів учасників суспільно-економічного обміну в системі горизонтально-вертикальних господарських відносин аграрної сфери; 3) управлінська надбудова забезпечення належного рівня керованості розвитку

стратегічних бізнес-процесів підприємства в контексті нарощування параметрів формування та реалізації його фінансово-економічного потенціалу.

Висновки. Під структурно-функціональними компонентами механізму формування фінансово-економічних результатів діяльності сільськогосподарських підприємств доцільно розуміти агрегований інструментарій реалізації управлінських впливів у сфері фінансово-економічної діяльності, який складається з інституційно-регламентного базису, організаційно-управлінської підсистеми, аналітично-моніторингового апарату та виробничо-технологічного блоку, синергічно-комунікаційна взаємодія яких спрямована на узгодження інтересів учасників торговельно-економічного обміну на аграрному ринку, відтворення вкладених фінансово-економічних ресурсів та нарощування масштабів власного капіталу сільськогосподарських підприємств.

Список використаної літератури:

1. Бакаренко Н.П. Сутнісно-структурна характеристика дефініції «фінансово-економічний механізм управління діяльністю підприємств». *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 7. С. 77–81.
2. Лузан Ю.Я. Організаційно-економічний механізм забезпечення розвитку агропромислового виробництва України : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2010. 485 с.
3. Літвінов А.С., Капталан С.М. Визначення сутності та складових організаційно-економічного механізму управління підприємством в умовах інноваційного розвитку. *Управління розвитком*. 2016. № 3(185). С. 59–65.
4. Пархомець М.К., Гудак В.В. Організаційно-економічний механізм забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств: теорія, методика, практика : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2014. 256 с.
5. Івашко О.А. Концептуальні основи фінансового механізму. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Економічні науки*. 2014. № 4. С. 65–71.
6. Метеленко Н.Г., Шульга О.П. Концептуалізація поняття «фінансовий механізм». *Причорноморські економічні студії*. 2016. Вип. 10. С. 171–179.
7. Економічна енциклопедія : у 3-х т. Київ : Академія, 2000. Т. 1. 863 с.
8. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / пер. з англ. І. Дзюб. Київ : Основи, 2000. 198 с.
9. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основи менеджмента / пер. с англ. О.И. Медведь. Москва : Вільямс, 2006. 672 с.
10. Соловійов І.О., Соловійов А.І. Методологічні аспекти удосконалення організаційної структури управління сільськогосподарськими підприємствами. *Бізнес-навігатор*. 2010. № 3(20). С. 146–150.
11. Ареф'єва О.В., Городинська Д.М. Оцінка рівня економічної стійкості підприємств сфери послуг. *Актуальні проблеми економіки*. 2006. № 6. С. 106–111.

References:

1. Bakarenko N.P. (2012) Sutnisno-struktorna kharakterystyka defynitsii «finansovo-ekonomichnyi mekhanizm upravlinnia diialnistiu pidpriemstv» [Essential and structural characteristics of the definition of "financial and economic mechanism for managing the activities of enterprises"]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 7, pp. 77–81.
2. Luzan Yu.Ya. (2010) Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm zabezpechennia rozvytku ahropromyslovoho vyrobnytstva Ukrainy [Organizational and economic mechanism for ensuring the development of agro-industrial production of Ukraine]. Kyiv: NNTs IAE.
3. Litvinov A.S., Kaptalan S.M. (2016) Vyznachennia sutnosti ta skladovykh orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu upravlinnia pidpriemstvom v umovakh innovatsiinoho rozvytku [Defining the essence and components of the organizational and economic mechanism of enterprise management in terms of innovative development]. *Upravlinnia rozvytkom*, vol. 3, no. 185, pp. 59–65.
4. Parkhomets M.K., Hudak V.V. (2014) Orhanizatsiino-ekonomichnyi mekhanizm zabezpechennia dokhidnosti silskohospodarskykh pidpriemstv: teoriia, metodyka, praktyka [Organizational and economic mechanism for ensuring the profitability of agricultural enterprises: theory, methodology, practice]. Ternopil: TNEU.
5. Ivashko O.A. (2014) Kontseptualni osnovy finansovoho mekhanizmu [Conceptual bases of the financial mechanism]. *Naukovyi visnyk Volynskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Ekonomichni nauky*, vol. 4, pp. 65–71.
6. Metelenko N.H., Shulha O.P. (2016) Kontseptualizatsiia poniattia «finansovyi mekhanizm» [Conceptualization of the concept of "financial mechanism"]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, vol. 10, pp. 171–179.
7. Akademiia (2000) Ekonomichna entsyklopediia [Economic Encyclopedia]. Kyiv: Akademiia.
8. Nort D. (2000) Instytutsii, instytutsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky [Institutions, institutional change and the functioning of the economy]. Per. z anhl. I. Dziub. Kyiv: Osnovy.
9. Meskon M., Al'bert M., Khedouri F. (2006) Osnovy menedzhmenta [Management Basics]. per. s angl. O.I. Medved'. Moscow: Vil'yams.
10. Soloviov I.O., Soloviov A.I. (2010) Metodolohichni aspekty udoskonalennia orhanizatsiinoi struktury upravlinnia silskohospodarskykh pidpriemstv [Methodological aspects of improving the organizational structure of management of agricultural enterprises]. *Biznes-navihator*, vol. 3, no. 20, pp. 146–150.
11. Arefieva O.V., Horodynska D.M. (2006) Otsinka rivnia ekonomichnoi stiikosti pidpriemstv sfery posluh [Assessment of the level of economic stability of enterprises in the service sector]. *Aktualni problemy ekonomiky*, vol. 6, pp. 106–111.

Mykhailo Lyzak, Postgraduate, Lviv National Agrarian University (Dublyany, Ukraine)

DETERMINATION OF STRUCTURAL-FUNCTIONAL COMPONENTS OF THE MECHANISM OF FORMATION OF FINANCIAL AND ECONOMIC RESULTS OF AGRICULTURAL FARM ACTIVITIES

The purpose of this study is to determine the structural and functional components of the mechanism of formation of financial and economic performance of agricultural enterprises. This topic is relevant because the agrar sector of Ukraine's economy forms the bulk of foreign exchange earnings for the country, which affects the exchange rate and, accordingly, the purchasing power of citizens. And the correct definition of structural and functional components of the mechanism of formation of financial and economic results of agricultural enterprises will inevitably lead to the improvement of these results. The following methods were used during the study, namely: systematization and generalization – in the study of theoretical views of scientists on the concept of "mechanism", abstract-logical method – to determine the structural and functional components of the mechanism of financial and economic performance of agricultural enterprises.

The article analyzes the theoretical foundations of the mechanism of formation of financial and economic results of agricultural enterprises. It is found that the concept of "mechanism" has a complex hierarchical structure and is a set of components. It is found that the mechanism of formation of financial and economic results of agricultural enterprises can be positioned through the prism of such conceptual foundations, consisting of such structural and functional components as institutional and regulatory framework, organizational and managerial subsystem, analytical and monitoring apparatus and production and technological bloc. It is established that the mechanism of formation of financial and economic results of the agricultural enterprise is an integral structural element of establishing its effective production and economic business processes, which in systematic interaction with other management segments of the enterprise (management system, staffing, marketing policy, sales, etc.) determines the dynamic parameters of the competitiveness of the enterprise and the prospects for its development in the agricultural market.

Key words: *mechanism, financial and economic results, institutional and regulatory basis, organizational and managerial subsystem, analytical and monitoring apparatus, production and technological unit.*

Дата надходження до редакції: 09.12.2021 р.